

לכבוד שבת קדש – פרשת חיי שרה תשפ"ב

זוהב הארץ ההיא טוב – זו תלמודה של א"י

דף שבועי לעיסוק בסוגיות ארץ ישראליות – נכתב ע"י חגי צמיר

ותבקע האדמה" וגו', שלמה דכתיב (דברי הימים = ב ז) "וכנלות שלמה להתפלל אל ה' והאש ירדה מן השמים" (בראשית רבה חיי שרה פרשה ט).

רשב"י משווה את אליעזר למשה ושלמה. אצל שלמה מדובר ברגע שבו סיימו את בנין בית המקדש, ושלמה מבקש השראת שכינה. האש ירדה מן השמים, מיד כשסיים שלמה את תפילתו. בכך הראה הקב"ה את השראת שכינתו במקדש ובעם ישראל. אצל משה מדובר באירוע של עדת קורח. גם כאן התפילה נועדה כדי להראות שמשה הוא נביא אמת. שהנביא המתחבר אל ה' ומביא את דברו זה הדבר האמיתי והנכון. היענות לתפילה זו מראה את כבוד ה' והשראת שכינתו בעם ישראל. מה לכך ולאליעזר? כיצד ניתן להשוות? ללמדנו שבחירת האשה הנכונה היא מעשה של השראת שכינה בעולם. חיי היום יום של איש ואשה, הקמת משפחה וחיי טוהר וקדושה הם השראת שכינתו של הקב"ה בעולם. ולכן עולה מדברי התורה כי מעלתו של אליעזר אפילו גבוהה ממה שלמה. אצלם המענה הוא כאשר הסתיימה התפילה, ואילו אצל אליעזר טרם אכלה לדרך תוך כדי הדיבור כבר ניתן המענה. זה גם אולי ההסבר למאמר מופלא נוסף של רש"י בשם חז"ל.

ואבא היום - היום יצאתי והיום באתי, מכאן שקפצה לו הארץ (רש"י בראשית כד:מב). רש"י בעקבות חז"ל אומר שמסעו של אליעזר התרחש בבת אחת – קפצה לו הארץ. בדרך כלל נהוג להסביר את המושג קפיצת הדרך או קפיצת הארץ כדבר שמתייחס לאיש שעבורו הדבר קרה. פלוני יצא לדרכו והתקצרה לו הדרך, הגיע מהר למקום חפצו. אלא שאם נתבונן במילים עצמן נגלה שהקפיצה היא לא לאדם אלא הארץ קפצה. כלומר נעשה נס שבו הארץ השתתפה. הארץ מכווצת עצמה. על מה ולמה צריכה הארץ להתכווץ? מדוע שתהיה שותפה בנס כזה? מדוע הקב"ה טורח לשנות סדרי בראשית ולגרום לארץ לשנות מטבעה?

אם נחזור להשוואה הקודמת בין אליעזר משה ושלמה, בכל המקרים האלה יש שינוי סדרי בראשית. האש היורדת מהשמים, האדמה שפערה פיה, והארץ המתכווצת עבור אליעזר היוצא למלא משימתו. בכל המקרים הללו מתרחשת השראת שכינה בעולם. וכדי להשכין את נוכחות הקב"ה בעולם, משתנים סדרי בראשית. רבקה היא הממשיכה את השראת השכינה שנמסרה לשרה "ויבאה יצחק האלהל שרה אמו ויצק את רבקה ותהי לו לאשה ויאבה וינתם יצחק אתרי אמו". הדברים שפסקו עם מותה של שרה התחדשו עם

פרשתנו מספרת על המעבר מימי אברהם ושרה לימי יצחק ורבקה. שינויים רבים מתרחשים בעולם. יצחק, שהיה כבר על המזבח בקירבה אולטימטיבית לקב"ה "נאלץ" לחיות חיי יום יום ולמצוא לו אשה. אך כיצד יש לבחור אשה? כיצד נדע מי היא המתאימה להשלים חיי אדם ולהיות החצי השני שלו? על כך מלמדת אותנו התורה בסיפורו של אליעזר שלמרבה ההפתעה חוזר פעמיים. התורה המצמצמת במילים מרשה לעצמה להפליג בתיאור הסיפור כמעט מילה במילה בשינויים קלים בלבד. כבר חז"ל באזנם הרגישה היפנו את תשומת ליבנו לריבוי העצום של לכאורה מלל מיותר "א"ר אחא יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתן של בני, פרשתו של אליעזר שנים וג' דפים הוא אומרה ושונה, ושרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מריבוי המקרא. . . ר"א בן יוסי אומר זה זה, ומים לרחוק רגליו ורגלי האנשים אשר אתו, א"ר אחא יפה רחיצת רגלי עבדי בתי אבות מתורתן של בני שאפילו רחיצת רגלים צריך לכתוב, והשרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מריבוי המקרא, (בראשית רבה חיי שרה פרשה ט). גופי תורה משמעותיים (עניני טומאה וטהרה) נלמדים רק בלימוד מיוחד ואינם מוזכרים בפירושו, ואילו רחיצת הרגלים של אליעזר והסיפור על המעין ובחירת רבקה מופיעים בפירוט רב.

לא רק שהסיפור מופיע בפירוט רב וחוזר על עצמו פעמיים, יש בו גם פרטים שנראים מוזרים. אליעזר יצא כדי לבחור אשה ליצחק. הוא איננו יכול לבחור אשה מבנות הכנעני, ואיננו יכול להשיב את יצחק לארם נהרים. יצחק, העולה התמימה, חייב להישאר בארץ ישראל וחייב למצוא אשה ראויה. לכן, המפתח לבחירה וההצטרפות למשפחת אברהם היא על בסיס תכונת החסד. אליעזר בחר להתפלל ולבקש מהקב"ה שיצליח אותו בדרכו. חיבוטי הנפש וההתלבטות שלו בהצלחת דרכו באים לידי ביטוי גם בטעמי המקרא. כשאליעזר עמד ופנה לקב"ה, על המילה "ויאמר" מופיע הטעם שלשלת. טעם אותו מסלסל בעל הקורא ועולה ויורד בקולו. הטעם במקרה זה מוסיף לתחושה של חיבוטי הנפש של אליעזר. ובכל זאת תפילתו נענית מיד "אני טרם אכלה לדרך אלא לבי". לא הספיק לסיים את תפילתו וכבר נענתה.

רבי שמעון בר יוחאי הציב את אליעזר עבד אברהם בשורה אחת עם גדולי עולם נוספים שנענו בתפילתן מיד. תני ר"ש בן יוחאי: ג' הם נענו במענה פיהם (= נענתה תפילתם תוך כדי שהם עדיין מדברים) אליעזר עבדו של אברהם, ומשה, ושלמה. אליעזר "ויהי הוא טרם כלה לדבר והנה רבקה יוצאת", משה דכתיב (במדבר טז) "ויהי כנלותו לדבר את כל הדברים האלה

כניסתה של רבקה לאוהל. מציאת בן הזוג המתאים וחיים משותפים בדרך הנכונה הן השראת שכינה בעולם.

=====

שינוי סדרי בראשית ושיתוף האדם בבריאה הוא חלק מהשראת שכינה בעולם. אז בואו והכירו את המהנדס האלמוני ששינה את פניה של המדינה וכמעט אף אחד לא שמע עליו: אליעזר ברוצקוס. מהנדס עלום וחרוק, בעל חזון, שהבין את החשיבות בשימור הרבה לפני כולם. איש שפעל בשקט מאחורי הקלעים, שלא זכה לקרדיט או פרסים, ושמעטים בלבד מכירים את שמו: אליעזר ברוצקוס. הוא הגיבור האלמוני של שמירת הטבע בישראל, ולא רק של הטבע.

כבר ב 1938 כתב ברוצקוס כי "עלינו לשמור על נוף הארץ, על מראות הטבע היפים בה, על מקומות בעלי קדושה היסטורית ועל השרידים הארכיאולוגיים". ב 1948 דרש וקיבל את האחריות על שטחי הטבע הישראלי, ומיד ניגש להכנת מפה ראשונה של פארקים ושמורות טבע בארץ. לצורך הכנתה נעזר רבות באמוץ זהבי ובעזריה באלון. בינואר 1950 הקים בן גוריון את "הוועדה לפארקים לאומיים" שברוצקוס היה חבר בה. בן גוריון חלם על פארק או שניים ליד ירושלים עם חיות מהתנ"ך, אבל ברוצקוס חזר אליו באפריל 1950 עם מפה מפורטת, ובה ערך הבדלה ראשונית בין פארק, המיועד לנופש, ובין שמורה, המיועדת לשימור. כבר במפה הזו הופיעה הצעה, שתואמה עם היינריך מנדלסון, להקמת שמורת טבע בחולה על שטח של כ-4,000 דונמים. בן גוריון לא אהב את זה, אבל השתכנע. המלצות הוועדה אמנם לא התקבלו בממשלה, אבל חלקן מצא את דרכן אל תוכנית האב הארצית הראשונה של מדינת ישראל, "תוכנית (אריה) שרון", שפורסמה בשנת 1951, ובה כבר סומן אזור החולה כשמורת טבע. בה גם כתוב שיחד עם הייבוש "קיימת תוכנית ליצירת שמורה מצומצמת להגנת הצמחיה והחי". זה היה המסמך הרשמי הראשון שבו הכירה ממשלת ישראל בצורך בשמירת טבע. אליעזר ברוצקוס כתב אותו - לא החברה להגנת הטבע.

אליעזר ברוצקוס נולד ב-1907 בלנינגרד שברוסיה למשפחה ציונית. כשהיה בן 15 היגרה המשפחה לגרמניה. הוא למד הנדסה חקלאית ואזרחית והתמחה בתכנון ערים. בתחילת שנות השלושים, כשהאנטישמיות התחילה להתגבר, עלה לישראל והוא בן 26. משנת 1939 ועד קום המדינה שימש מהנדס העיר בני ברק, הקים וריכז את "החוג לרפורמה התיישבותית", ארגן את ה"חוג לשמירת הנוף", היה פעיל בחוג ידיעת הארץ בהסתדרות הציונית ובחברה לעתיקות - ולא הפסיק לחשוב ולכתוב. כבר בשנות השלושים כתב על "הפרדוקס של הרס תרבויות על ידי הצלחת המדע

והטכנולוגיה", ודיבר על תרבות פנאי עם אנשים שהרגע יצאו מהשואה. "ברוצקוס משתייך לקבוצה קטנה וטורדנית לגבי הממסד המעזה לחשוב בדרכים בלתי שגרתיות ולהתייצב אל מול

מצבים בלתי מוכנים", כתב עליו האדריכל מיכאל קון. בכתיבתו הציג ברוצקוס מחשבה מתקדמת, כאילו נכתבה היום. ב 1946 פירסם את המאמר "לשאלת שטחי הירק ושמירת הנוף במסגרת התיכון העירוני והגלילי", ושטח את תפיסת עולמו שהקדימה את זמנה: "אין לעודד את ההתפתחות לקראת זה שהאבטומוביל יהפך לכלי תחבורה פרטי העומד לרשות כל משפחה ומשפחה", והמליץ ש"ארץ ישראל תישאר עבור הרוב המכריע של תושביה ארץ של הולכי רגל המשתמשים רק באוטובוס ציבורי, בשעה שהאבטומוביל הפרטי יהיה נחלתן של שכבות עשירות בלבד. תכנון שטחי הירק בארץ צריך להיעשות מתוך התחשבות יתרה בדרכים של הולכי רגל ומשוטטים ולא באינטרסים של בעלי האבטומובילים". כמו שכתב, השתדל ונסע רק בתחבורה ציבורית ואף פעם לא הוציא רישיון נהיגה. כמה אירוני שבסוף נובמבר 1987, חודש לפני יום הולדתו ה-81, ירד אליעזר מאוטובוס ליד התחנה המרכזית בירושלים בדרכו להרצאה ונדרס על ידי מכונית פרטית בתאונת פגע וברח. שבועיים לאחר מכן, ב-8 בדצמבר 1987, הלך לעולמו. ד"ר שירה וילקוף מהמסלול לאדריכלות נוף בפקולטה לארכיטקטורה ובינוי ערים בטכניון, חקרה רבות את ברוצקוס ואת תפקידו המרכזי בתולדות התכנון ושמירת הטבע בישראל. "השורה התחתונה מהמחקר שלי", מטילה וילקוף פצצה, "היא שתוכנית (אריה) שרון (כזכור, תוכנית האב הארצית הראשונה) היא בעצם 'תוכנית ברוצקוס'". והוסיפה "זה ההבדל בין מהנדסים לאדריכלים". "בדרך כלל האדריכל הוא המפורסם, ביוקרה זכה אריה שרון שהיה מקושר לכולם. ברוצקוס לא רצה בזה, הוא מהנדס, לא אדריכל - כל נושא העיצוב לא דיבר אליו. הוא חשב דרך מודלים התיישבותיים ומדיניות מרחבית. הוא היה עובד ציבור בנשמתו. ההישג הגדול שלו היה שהצליח להשפיע על אנשים ולגרום להם לחשוב שזה שלהם". במאמר שכתב ממש לפני מותו תחת הכותרת "מה היה לפני ההתחלה", התייחס לתוכנית המתאר ולשמורות הטבע וכתב: "בתקופה היא התייחסו הגורמים הקובעים במדינה לפעולה בשוויון נפש ואף בהתנגדות מסוימת, גם זעת הציבור הרחב טרם תמכה בפעולה זו; הדבר נעשה כמהלך בירוקרטי שקט וללא פרסום ברבים".

מתברר שפקידים המקדמים את האג'נדה שלהם וקובעים את המציאות מתחת לאפו של הדרג הנבחר זו לא המצאה חדשה. למזלנו, עם ברוצקוס נפלנו טוב. (מעובד מתוך מאמר בגלובס מתוך כתבתו של דרור פויר)

בברכת שבת שלום ומבורך – הגי עמיצור

לקבלת הדף במייל היכנסו לקישור <https://lp.vp4.me/fw3x>